

Теодора СТАНКОВИЋ*

Могенс Херман Хансен,
Полис – старојрчка култура града-државе,
са данског превела Јелена Лома,
Карпос, Београд 2025, 200.

Аутор дела, Могенс Херман Хансен (*Mogens Herman Hansen*, 1940–2024) био је дански историчар и један од водећих истраживача атинске демократије и полиса. Студирао је историју и класичну филологију на Универзитету у Копенхагену, где је касније и радио. Био је гостујући професор на бројним универзитетима, члан Краљевске данске академије наука, Британске академије и Немачког археолошког института. Био је директор Копенхашког центра за истраживање полиса од 1993. до 2005. године. Након што је посветио деценије свог живота проучавању историје старогрчке културе, Хансен даје резиме овог рада у књизи од 200 страна. Књига је првобитно објављена у оригиналу почетком XXI века, док је српски превод објављен 2025. године, чиме је домаћој јавности коначно постало доступно ово важно дело.

Хансен приступа појму полиса систематично. Он прецизно изучава урбанистички, економски, географски и политички аспект. Циљ ове књиге је да полис стави у шири контекст светске историје градова-држава, а не само у контекст античке Грчке. Књига је подељена у две целине: први део се односи на шири преглед појмова града-државе, а други део књиге бави се конкретним описом старогрчког полиса.

Како и сам аутор истиче, до његовог рада, када је реч о полису, велики број студија је занемаривао мале полисе и главни извор је била Атина. Полазећи од општих питања – када је полис настао, шта појам

* Студенткиња прве године основних академских студија на Правном факултету Универзитета у Београду, *tstankovic2006@gmail.com*. Рад је настао у оквиру вежби из предмета Упоредна правна традиција.

полис означава и како се може дефинисати – Хансен је ову материју систематски обрадио у књизи и читаоцима дао кратак преглед.

Регион подељен на више градова-држава представља оно што Хансен назива „културом градова-држава“. У светској историји забележено је најмање 37 таквих култура, које су се налазиле у југоисточној Европи, Блиском истоку, југоисточној Азији, западној Африци и Централној Америци. Према аутору, највећа и најзначајнија била је старогрчка култура градова-држава.

Један од значајних доприноса књиге јесу обимни емпиријски подаци. Током истраживања у каталогу центра полиса анализирано је 1035 полиса. Аутор је имао велики број примера и мале шансе да генерализује појам. Истиче да се на основу једног примера не могу утврдити организација власти, величина територије и густина насељености који би важили за све полисе, јер су се значајно разликовали.

Хансен се ослања на дела античких историчара и филозофа као што су Херодот, Тукидид и Аристотел, који му пружају важне податке о изгледу полиса, народу и урбанизацији, али се такође и ограђује од њих јер и они у својим делима пишу о појединим полисима. Поред писаних извора, археолошка истраживања су ту да прошире и утврде сазнања. Већина полиса је имала бедеме који су их окруживали, па је са великом поузданошћу могла да се израчуна површина њихове територије.

На основу података прикупљених у оквиру Копенхашког центра за истраживање полиса, аутор уводи квантитативне податке и анализира број полиса, њихову величину, број грађана и територијалност. Ови подаци омогућавају већу научну објективност без генерализовања. Применом компаративне методе аутор упоређује полисе и указује на њихове сличности и разлике. Књига је превасходно усмерена на историјску и емпиријску анализу, док су савремени теоријски оквири мање заступљени, што отвара могућност за даља теоријска тумачења.

У главном делу, под насловом „Култура градова-држава у античкој Грчкој“, Хансен обрађује кратак преглед грчких градова-држава од 650. до 323. године п.н.е. на скоро сто страница (стр. 31–134) кроз 20 поглавља (3–23). Напомиње се да наслови поглавља понекад покривају само део садржаја и да су нека питања обрађена у више поглавља. Иако постоје поглавља о почетку и крају полиса, ово није историјски хронолошки опис, већ систематичан. Описано време углавном покрива 5. и 4. век п.н.е., са фокусом на структуру, институције, становништво и политичке односе у полису.

Хансен разматра настанак полиса, који не тумачи као изненадан догађај, већ као дуготрајан процес. Корени полиса налазе се у заједницама које су се развијале након пропасти микенске цивилизације, а кључну улогу имао је процес синокије, односно уједињавања више мањих насеља у једну политичку целину. Полис настаје онда када се успоставе заједничке институције, закони и јасна подела између грађана и оних који то нису.

Аутор не жели да дефинише полис очима модерног историчара, већ се фокусира на оно што су Хелени подразумевали под полисом. Реч „полис“ имала је у архајском и класичном периоду два значења – насеље и заједница. Насеље је представљало град, а институционализована политичка заједница – државу. Тако да је полис делом град, делом држава. Становништво је централни елемент полиса јер оно је кроз колонизацију довело да настанка полиса. У оквиру полиса постојала је јасна подела становништва на грађане, робове и странце. Пунолетни мушкарци су једини имали политичка права, док жене, робови и странци нису учествовали у политичком животу полиса. Територија полиса била је ограничене величине, што је било неопходно за његово функционисање као мале државе. Аутор наглашава специфичне особине грчког полиса, јер су са овим карактеристикама грчки градови-државе формирали највећу бројчану мрежу градова-држава у историји света, што их издваја од других култура градова-држава у светској историји.

Један од кључних разлога за то јесте активно и директно учешће грађана у вршењу власти, које је било могуће само у заједницама мањег обима, у којима се грађани међусобно познају. Према Хансену, полис чине грађани, а не град у урбанистичком смислу. Зато јасно раздваја појмове град и полис, јер град може постојати и без грађана и њихових заједница, док полис не може постојати без насеља.

Посебно се истиче разноврсност полиса, јер није постојао јединствен модел, већ су се разликовали по величини, политичком уређењу и броју становника. Премда Хансенова књига представља изузетно научно дело, потребно је указати на одређене карактеристике које могу представљати изазов за читаоце, нарочито за почетнике.

Стил писања је претежно сув и аналитичан, са изразитим ослонцем на податке и систематизацију, што може отежати читање онима који се први пут сусрећу са овом тематиком. Ипак, овакав приступ је разумљив и оправдан, имајући у виду научни карактер дела. Поред тога, књига захтева одређено предзнање из античке историје. О разним појмовима и личностима се не пише детаљно, већ се подразумева да их читалац познаје. Одређена ограничења

проистичу из саме природе античких извора: често су непотпуни, поготово када се ради о систематизацији мањих и мање познатих полиса. Нејасни и непотпуни извори не могу се приписати аутору као пропуст током рада, већ као објективна потешкоћа свима који се баве античком историјом.

У целини посматрано, Хансеново дело одликује се изразито систематичним и емпиријски утемељеним приступом, што га чини значајним доприносом проучавању полиса. Иако захтевна за читање, књига представља значајну литературу за све који се баве античком политичком и правном историјом.

Рад приспео / Paper received: 20. 4. 2026.

Прихваћен за објављивање / Accepted for publication: 13. 5. 2026.